

Може ли успети страначка картелизација?

Пише: Слободан Антонић
недеља, 24 мај 2009 14:58

Министар за државну управу и локалну самоуправу Милан Марковић ових дана је најавио, реформу целокупног страначког устројства. "Србија мора променити свој политички систем", рекао је он. "Није у питању само измена изборних закона. У питању је измена више закона који значе највећу реформу нашег политичког система од 1990. до сада".

Реч је, како је министар објаснио, о законима о политичким странкама, о бирачком списку, о финансирању странака, државној изборној комисији и о избору одборника. Досадашње решење значило је laku регистрацију странке (100 потписа), пропорционалне изборе са једном јединицом, низак изборни праг (5 одсто) чак и за коалиције, присуство много странака у парламенту (тренутно 22) и компликоване коалиционе владе. Такође, грађани су гласали за странке, а оне су, затим, именовале посланике и одборнике.

Нови закон о политичким странкама, који је управо у скупштинској процедури, тражи 10.000 оверених потписа да би се основала политичка партија. Тренутно у Србији, према евиденцији Министарства, има 445 регистрованих странака [\[1\]](#), при чему се свака странка која се пријави за изборе, а нарочито она која уђе у скупштину, финансира из државног буџета. Као делови коалиција у скупштини Србији данас чак шест странака имају само по једног посланика, али сваки од њих својој странци доноси много новаца. Рецимо, током скупштинске расправе о закону о странкама сам министар Марковић је навео податак да СДУ Жарка Кораћа, са једним јединим послаником (самим Кораћем), "државу и пореске обвезнике месечно кошта 973.000 динара"

[\[2\]](#)

После усвајања овог закона, међутим, више неће постојати тзв. "комби странке", нити ће држава имати обавезе према њима. "Неспорно је да демократија почива на томе да држава финансира политички плурализам", објаснио је овај потез Марковић, "али држава не може да финансира сваки плурализам, већ само оне елементе тог плурализма који имају одређени легитимитет и он се доказује или одређеним бројем чланова или успехом на изборима". Такође ће, према министру, ове промене довести и до веће финансијске дисциплине. Наиме, прошле године је од 445 странака свега 20 њих поднело финансијски извештај. Због тога ће се донети и нови Закон о финансирању странака.

Може ли успети страначка картелизација?

Пише: Слободан Антонић
недеља, 24 мај 2009 14:58

Ова реформа је наишла на подељене реакције у јавности. Велике скупштинске странке, пре свега ДС, СНС, СРС и ДСС, као и медији који су им блиски, начелно подржавају ове промене. Уопште, изгледа да су већем делу јавности досадиле мале странке, које, најчешће, на леђима већих уђу у скупштину, а онда наоколо тргују или пак уцењују своје изборне партнере. Мање странке, међутим, а поготово оне из коалиције окупљене око ЛДП, жале се да овај предлог води "картелизацији" нашег политичког живота. Шта је то "картелизација"? Реч означава стварању картела странака које се наизглед међусобно боре за гласове и новац спонзора, али заправо спречавају појаву нових такмаца и заједнички деле и власт и новац. И заиста, можемо се запитати, да ли је тако нешто могуће у Србији? Треба ли можда бити опрезан са реформама, које заиста имају доста тога рационалног у себи, или треба ићи до краја у рашчишћавању страначке позорнице у Србији?

Најпре треба рећи да је за стварање истинског страначког картела неопходна дуготрајна стабилност и економије и друштва. Чак и у земљама у којима није било неких већих економских турбуленција, покушаји стварања страначких картела, ма како упорни и дуготрајни били, нису успели. Скорашњи пример Естоније је можда и најречитији [\[3\]](#). Тамо су, наиме, странке које су након избора 1992. године ушле у скупштину читаву деценију настојале да заледе политичку понуду. До 2003. године изледало је да су успеле да створе снажан страначки картел који је немогуће разбити. Међутим, сви ти покушаји бли су узалудни.

Најпре је Законом о странкама, из 1994, упетостручен број чланова странке неопходан да би она била уписана у државни деловодник. Од тада је странка морала да има хиљаду чланова (што би у Србији, сразмерно бирачком телу, износило 7.839 људи) [\[4\]](#). Затим је, 1996, донет пропис по којем се странка која на изборима два пута заредом не успе да уђе у скупштину брише из државног деловодника. Тиме је смањен број могућих такмаца из редова ванскупштинских странака. Да би се ванскупштинским странкама додатно запречила могућност да угрозе скупштинске странке, пред изборе 1999. донесен је пропис по ком су забрањене изборне коалиције. По том пропису на гласачком листићу може стајати само назив једне странке уписане у државни регистар, али не и назив коалиције или више странака. Штавише, да би се спречило цепање скупштинских странака и стварање супраничких фракција које би онда узеле учешће на изборима, 1999. године је донет и пропис по ком једна изборна листа може имати само један посланички клуб.

Политичка монополизација у Естонији нарочито је била изражена на пољу финансирања странака. Године 1996. уведено је финансирање странака из буџета, али само за оне

Може ли успети страначка картелизација?

Пише: Слободан Антонић
недеља, 24 мај 2009 14:58

које су заступљене у скупштини. Између 1996. и 2003. новац који је за те сврхе издвајан из буџета је учетворостручен (са 5 на 20 милиона круна). Богате скупштинске странке почеле су да улажу огроман новац у изборне кампање, па је изборна кампања 2003. била седам пута скупља него 1995. Нове или ванскупштинске странке нису имале могућности да до јавности допру чак ни преко некомерцијалних термина телевизија у јавном власништву. На њима је не само било забрањено страначко рекламирање, већ су у ТВ расправама учествовали само представници скупштинских странака (ванскупштинске странке су се могле појављивати само у малим дозама и у касним терминима). Штавише, пред изборе 2003. промењена су и изборна правила, па су странке које су освојиле највише гласова добијале сразмерно знатно више места у скупштини.

У прво време таква картелизација као да је имала учинак. На изборима 1999. ни једна нова странка није ушла у скупштину, а 94% места у парламенту држале су странке које су у скупштину ушле још на изборима 1992. године. Једина нова странка која се у међувремену појавила била је партија руске националне мањине “Наш дом је Естонија”. Она је у скупштину ушла само захваљујући томе што је између избора 1992. и 1995. око 100 хиљада естонских Руса уписано у бирачки списак. Све скупштинске странке (изузев руског “Нашег дома”), учествовале су у владама и биле део државне структуре. И поред тога што су по појединим питањима износиле супротна становишта (, као по питању пореза, 1999), странке су након избора лако склапале “пријатељске” и дуготрајне коалиционе владе. На прагу уласка Естоније у ЕУ, чинило се да је политички живот земље ушао у раздобље потпуне картелске затворености.

А онда су се десили избори 2003. Странка која је основана у децембру 2001. године, Република (Res Publica), први пут излази на изборе. Она осваја 25% гласова и 28% места у скупштини! По броју освојених гласова и места Република је поделила прво место са Странком центра, што значи да је иза себе оставила све остале картелске партије. Њен успех је дошао пре свега због незадовољства естонских бирача политичком елитом. Премда је та елита обезбедила државну независност и довела Естонију до прага ЕУ, Естонци су се побунили против њеног самозадовољства, себичности и бахатости целе владајуће политичке класе. Стога су изабрали Републику, нову странку која је оштро кудила естаблишмент, нудивши “нову политику” и заступање “истинских интереса Естонаца”.

Неочекивани продор нових странака, па и нових политичких личности, забележен је и у другим источноевропским земљама, без обзира на њихове успехе у “евроатлантским интеграцијама. У Летонији је на изборима 1998. чка 24 посто скупштинских места освојила Народна странка, које на претходном гласању, 1995. године, уопште није било ни на гласачким листићима. На наредним изборима, 2002, још једна нова странка, “Ново

Може ли успети страначка картелизација?

Пише: Слободан Антонић
недеља, 24 мај 2009 14:58

Доба”, узела је 26 посто скупштинских места. Бугарска је 2001. година имала владу Ивана Костова коју су међународне финансијске установе оцењивале као “најбољу у региону” [5]. *Freedom House* је у свом извештају Бугарску већ био сврстао у “консолидоване демократске државе” [6]. Три месеца пред јунске изборе 2001, владајућа коалиција “Уједињене демократске снаге” била је уверена да је опозиција не може спречити да понови успех са претходних избора (1997), када је УДС освојила 49% гласова и 57% мандата. А онда се, готово ниоткуда, појавио бивши краљ Симеон Сакс-Кобург-Гота. У априлу је основао “Народни покрет `Симеон II`”, а већ у јуну изашао на изборе и добио 42% гласова и 50% места у скупштини! То је био крај пројектованог страначког картела у Бугарској.

У овом светлу посматрано, Србија, без обзира на сва скривена настојања великих странака, тешко да може да буде жртва страначке картелизације. Треба имати у виду да картелизација није успевала ни у земљама са далеко стабилнијим економским поретком и са већим политичким консесусом него што постоји у данашњој Србији. Штавише, у околностима када је економска криза већ толико дубока да се на нашој политичкој позорници јављају најрадикалније идеје, уз све шире незадовољство бирача, изборне новајлије имаће своју шансу за успех. Бес због пљачкашчке приватизације, понижавања на радном месту коме је изложен готово свако ко ради код приватника, брзо повећање незапослености, губитак статуса и прихода читавих категорија становништва, стварају осећај друштвене и личне фрустрираности код великог дела становништва. То је прилика да неке нове или скрајнуте странке бљесну и привуку бираче који желе да гласају протестно или за неку вансистемску алтернативу.

Отуда, могу транснационалне финансијске и људскоправашке установе да дају и највише оцене овдашњој влади и њеним “реформским” странкама. Могу Вашингтон и Брисел да на сва уста хвале њихова “реформска достигнућа”. Могу те странке, заједно са појединим великим опозиционим странкама, да доносе било какве прописе којима се ограничава или затвара политичко поље у Србији. Али, ако је већина грађана овог друштва суштински незадовољно, а добар део и бесно, најмање што ће урадити јесте да на следећим изборима гласају протестно. Што је дубља криза, и што је слабији одговор нашег политичког естаблишмента на ту кризу, то ће провала незадовољства бирача бити већа. Она може значити кажњавање читавог скупштинског картела странака масовним гласањем за неког новајлију [7]. Ако систем буде “наштимован” тако да велика странка носи све, тај политички новајлија лако може да постане знатно више него јака опозициона странка. Ово би требало да имају на уму и реформатори нашег политичког система. Не би било први пут у саременој историји Србије да они који су самоуверено прилагођавали систем себи, на крају доживе тежак пораз. Да ли је могуће да садашњи управљачи нису ништа научили из искуства својих претходника?

Може ли успети страначка картелизација?

Пише: Слободан Антонић
недеља, 24 мај 2009 14:58

[1] <http://www.drzavnauprava.gov.rs/pages/registar.php>

[2] <http://www.mtsmondo.com/news/world/text.php?vest=130535>

[3] Изложено према <http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/generalconference/marburg/papers/16/3/Sikk.pdf>

[4] Али странке које су се до тада уписале могле су да наставе са радом и са регистрованих 200 чланова.

[5] према Крастев, Иван (2004): *Замка нефлексибилности: фрустрирана друштва, слабе државе и демократија*. Београд: Програм за развој УН и Београдски фонд за политичку изузетност, стр. 11.

[6] Исто, стр. 10.

[7] Katz, Richard S. and Peter Mair (1995): 'Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party', *Party Politics* 1: 5-28; стр. 26-28.